

**MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
INSTITUTUL PATRIMONIULUI CULTURAL
CENTRUL STUDIUL ARTELOR**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 76 (091)(478)(043.3)

RAȘCHITOR TATIANA

GRAFICA DE ȘEVALET DIN REPUBLICA MOLDOVA

651.01 – TEORIA ȘI ISTORIA ARTELOR PLASTICE

Autoreferatul tezei de doctor în studiul artelor și culturologie

CHIȘINĂU, 2018

Teza a fost elaborată în cadrul Centrului Studiului Artelor al
Institutului Patrimoniului Cultural

Conducătorul științific:

Stavilă Tudor, doctor habilitat în studiul artelor, profesor universitar

Referenți oficiali:

Opriș Ioan, doctor în istoria artei, profesor universitar (România),

Spînu Constantin, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar

Componența consiliului științific specializat:

Șlapac Mariana, președinte, doctor habilitat în studiul artelor, conferențiar cercetător, m.c.

Malcoci Vitalie, secretar științific, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător

Zaharia Dumitru, doctor în estetica artelor vizuale, profesor universitar (România)

Simac Ana, doctor în studiul artelor, conferențiar universitar

Ciobanu Constantin, doctor habilitat în studiul artelor, conferențiar cercetător (România)

Susținerea va avea loc la 22 noiembrie 2018, ora 14.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 22.651.01-04 din cadrul Institutului Patrimoniului Cultural (Chișinău, str. A. Mateevici 87, MD 2009, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Blocul II, FAM, Sala Senatului).

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică Centrală A. Lupan a AȘM, la Biblioteca Națională a Republicii Moldova și pe pagina web a IPC (www.patrimoniu.asm.md).

Autoreferatul a fost expediat la (22 octombrie 2018)

Secretar științific al Consiliului Științific specializat:

Malcoci Vitalie, doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător

Conducător științific:

Stavilă Tudor, doctor habilitat în studiul artelor, profesor universitar

Autor

Rașchitor Tatiana

REPERELE CONCEPTUALE ALE LUCRĂRII

Actualitatea tezei cu titlul *Grafica de șevalet din Republica Moldova* constă în elucidarea obiectivă, bazată pe rigorile științifice și totalizarea realizărilor și parcursului graficii de șevalet în spațiul pruto-nistean de-a lungul secolului XX. Această retrospectivă va facilita înțelegerea proceselor artistice ce modelează arta națională per ansamblu, cât, și conturarea identității artelor plastice naționale și a graficii de șevalet în contextul acesteia. Importanța tezei constă în contribuția acesteia la elaborarea istoriei artelor plastice în Republica Moldova.

Prezentul studiu implică examinarea tendințelor stilistice, a vectorilor tematici, a mijloacelor plastice și tehnice ale operelor grafice realizate de artiști plastici moldoveni în domeniul graficii de șevalet. Stilistica și tematica specifică graficii de șevalet rămâne racordată contextului artelor plastice naționale, facilitând depistarea acelor fenomene comune care au provocat schimbări de ordin stilistic, tematic și morfologic în domeniul artelor de șevalet per ansamblu.

Limitele cronologice ale studiului, cuprinse între anii 1887 și 2000, tind să ofere o viziune de panoramă a graficii de șevalet într-o perioadă complexă ce marchează trecerea definitivă la modelele europene, laicizare și modernizare, refutarea acestora de regimul totalitarist și reîntoarcerea la principiile artistice democratice. Segmentul temporal cuprinde perioade diferite, care însumă un șir de fenomene de natură politică, socială, economică și ideologică, ce au marcat direct sau indirect creația artistică. Cercetarea de față se va axa pe următoarea periodizare: 1) *Perioada basarabeană*, cuprinsă între anii 1887-1944, care, la rândul său, se împarte convențional în două etape distincte (1887-1917 și 1918-1944). În prima etapă au fost puse bazele școlii de arte plastice și ale societății de artă în jurul căreia s-au grupat artiștii basarabeni, iar în cea următoare, interbelică, când învățământul artistic se conformează standardelor europene și se produc schimbări sociale, economice și politice, se atinge apogeul dezvoltării artelor plastice; 2) *Perioada postbelică*, anii 1944-2000, reprezintă un segment cronologic format din două etape (1944-1991 și 1991-2000). În prima etapă are loc formarea RSSM și implementarea ideologiei socialiste, fapt ce a impus în artă hegemonia realismului socialist, iar în anii 1990, odată cu prăbușirea URSS și apariția noului stat suveran și independent, se lansează ultima etapă, care încheie evoluția graficii de șevalet din secolul al XX-lea, având loc liberalizarea artelor, reluarea contactelor culturale cu Europa Occidentală și lansarea noilor stiluri, tehnici, tematici și procedee artistice.

Arta plastică din perioada basarabeană, în prima etapă, a fost integrată în spațiul cultural al Imperiului Rus, fiind influențată de marile centre culturale – Sankt-Petersburg, Moscova, Kiev și Odessa. Caracterul liberal al artei ruse din primele două decenii ale secolului al XX-lea a avantajat schimbul cultural între Est și Vest, determinând apariția artei de avangardă și sincronizarea proceselor artistice naționale cu cele internaționale. Oportunitățile generate de schimbul cultural cu Occidentul au continuat să dirijeze viața artistică pe parcursul perioadei interbelice, când teritoriul Basarabiei a devenit parte componentă a Regatului Român.

Perioada postbelică, în contrast cu cele precedente, prezintă o discrepanță, o discontinuitate stilistică. Arta plastică din RSSM a suportat intervenții artificiale de nivel ideologic, comune artei țărilor cu un regim totalitarist. Creația artistică generată de epoca sovietică, până în 1991, incită controverse: pe de o parte, aceasta reflectă relațiile umane și sociale tipice spațiului socialist, iar pe de altă parte, prezintă specificul tradițiilor naționale.

Studiul de față se axează pe creația artiștilor din Basarabia, RSSM și Republica Moldova, care, prin intermediul diverselor subterfugii, au reușit să creeze o platformă ideatică ce prezintă interes și astăzi. Odată cu proclamarea independenței, la începutul anilor 1990, se relansează procesele artistice inițiate în perioada basarabeană – modernizarea artei în condiția deplinei libertăți de creație – definitivându-se specificul artei autohtone.

Prin urmare, studiul evoluției artei grafice din secolul al XX-lea este influențat și integrat în contextul social schimbător și nu poate fi analizat în afara acestuia. Impactul contextual determină selectarea motivelor și tematicilor abordate, dar și alegerea soluțiilor stilistico-plastice. Astfel, examinarea stilurilor și tematicilor specifice pe perioade, este mai potrivită decât analiza creației artiștilor individuali, creația căroră se conforma libertăților și restricțiilor epocii. Perioada studiată reprezintă un important interval de timp de constituire și dezvoltare a artei plastice și, în cadrul acesteia, a graficii de șevalet.

În ceea ce privește *zona geografică* supusă atenției noastre, aceasta se limitează la spațiul actual al Republicii Moldova, fiind depășit doar atunci când s-a simțit nevoia de a integra creația artiștilor descendenți din Basarabia, care au activat în Rusia, România, Germania și alte țări, dar și pentru a descrie expozițiile sau colecțiile de artă reprezentative pentru arta grafică din Moldova sau pentru a realiza un șir de comparații necesare pentru completarea unui tablou general al evoluției graficii de șevalet din Moldova, în paralel cu alte state.

Alegerea temei – *Grafica de șevalet din Republica Moldova*, este condiționată de lipsa unor cercetări ample, coerente și multiaspectuale ale domeniului vizat. Grafica de șevalet s-a bucurat doar de studii răzlețe, broșuri, cataloage și alte lucrări, care tratează unilateral sau fragmentar evoluția artei grafice din Republica Moldova. În acest context, remarcăm publicațiile semnate de Tudor Stavilă [31], Ludmila Toma [40; 44], Constantin Ciobanu [10], Matus Livșiț [63] ș.a., care abordează unele aspecte ale domeniului vizat. Puținele publicații dedicate integral graficii moldovenești au apărut în perioada sovietică, fiind semnate de Dmitrii Golțov [57], Raisa Aculova [51] ș.a. Sunt deosebit de relevante articolele apărute recent în revistele și culegerile *Arta*, *Atelier* [5; 39], *Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri* sau în ediții periodice – *Contrafort*, *Art Infinit*, *Flux* [22] ș.a. O importantă sursă de documentare din Republica Moldova o constituie ANRM, MNAM, Arhiva UAP din Republica Moldova, BNRM și colecțiile particulare ale artiștilor plastici.

În selectarea materialului ilustrativ, ca și în studiul bibliografic, au fost întâmpinate diverse dificultăți. O parte din operele realizate în perioada basarabeană se păstrează în colecțiile de artă din străinătate, cele mai numeroase stampe grafice fiind găzduite de MNAR, BNRM, ANRM și BAR. Alte opere grafice au dispărut definitiv. Despre existența unora din ele aflăm din cataloagele expoziționale din București și Chișinău, unele fiind chiar reprezentate în fotografiile de epocă.

Scopul lucrării constă în prezentarea unei panorame exhaustive a evoluției graficii de șevalet între anii 1887-2000 în contextul artelor plastice din Republica Moldova.

Pornind de la scopul enunțat, au fost stabilite și **obiectivele lucrării**, care rezidă în:

- Stabilirea și studierea perioadelor de dezvoltare a graficii de șevalet, precum și identificarea diferențelor existente între perioade;

- Identificarea particularităților tehnice și plastice ale graficii de șevalet în contextul artei naționale;
- Fixarea genurilor și tehnicilor preferențiale pentru fiecare etapă în parte a domeniului vizat;
- Identificarea factorilor care au determinat poziția preferențială a anumitor genuri în perioade distincte;
- Determinarea direcțiilor stilistice dominante pe parcursul evoluției graficii de șevalet;
- Dezvăluirea contribuției personalităților marcante la dezvoltarea graficii de șevalet;
- Analiza celor mai importante opere realizate în domeniul graficii de șevalet.

Suportul metodologic și teoretico-științific al tezei se bazează pe monografiile și publicațiile unor cercetători consacrați, cum ar fi Graham Reynolds [49], Galina Elșevskaia [61], Olga

Lagutenko [73], Amelia Pavel [18], Dmitrii Golțov [57; 60], Tudor Stăvilă [31; 34] ș.a. Drept instrumente de cercetare au fost utilizate metoda istoriografică comparativă, analiza formal-stilistică, metoda generalizării și analogiei, cercetarea teoretică (axiomatică și ipotetico-deductivă), cercetarea empirică, cercetarea logico-generală de cunoaștere științifică, analiza și sinteza ș.a.

Având în vedere că evoluția artelor basarabene a decurs firesc, în lipsa oricăror directive din partea statului, metodele de cercetare ale acestei perioade se vor deosebi de cele pe care le vom aplica la studiul graficii de șevalet din RSSM. Aici vom examina doar acele lucrări care posedă o valoare artistică indubitabilă. Această decizie este motivată, pe de o parte, de valoarea dubioasă a operelor angajate, marcate excesiv de ideologia de partid, și, pe de altă parte, de faptul că acestea au fost suficient reflectate în literatura sovietică de specialitate. Atitudinea rezervată față de foile grafice create pe parcursul perioadei sovietice derivă din particularitățile specifice ale artei grafice. Avantajele de odinioară, precum ar fi rapiditatea execuției și posibilitatea de multiplicare a imaginii, au contribuit la implicarea activă a acestui domeniu grafic în programul politico-ideologic al epocii. Astfel, stampa sovietică a ajuns să înregistreze pregnant, uneori cu precizia unui seismograf, paradigma societății socialiste, devenind un instrument de propagandă în mâinile ideologilor.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă în investigarea complexă, pe tot segmentul cronologic propus, a evoluției graficii de șevalet în cadrul artelor plastice din spațiul cultural vizat, și este determinată analiza componentului tematic, specific genurilor operelor grafice. În premieră este prezentat un tablou de sinteză al istoriei graficii de șevalet, prin analiza elementelor și trăsăturilor caracteristice în parte și per ansamblu.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în relevarea importanței graficii de șevalet în contextul artelor plastice din Basarabia, RSSM și Republica Moldova în secolul al XX-lea, fapt ce a condus la prezentarea unui cadru sistemic al evoluției graficii de șevalet reflectat prin intermediul mijloacelor teoretico-metodologice specific genurilor artelor plastice, în vederea elucidării aportului plasticienilor care au contribuit la evoluția graficii de șevalet, precum și valorificarea și punerea în circuitul științific a operelor de grafică de șevalet

Importanța teoretică a lucrării constă în abordarea complexă a domeniului graficii de șevalet și identificarea unor repere inițiale, care vor facilita conturarea tabloului de ansamblu al evoluției graficii de șevalet în mediul artei naționale, prin relevarea particularităților ei stilistice, morfologice, tehnologice și tematice.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere. În urma analizei evoluției graficii de șevalet din Basarabia, RSSM și Republica Moldova, înaintăm următoarele rezultate: constituirea graficii de șevalet în perioada de referință și localizarea rolului acesteia în contextul artelor plastice din Republica Moldova din perioada vizată; identificarea dependenței orientărilor stilistice, motivelor și limbajului plastic abordat de condițiile sociopolitice ale etapelor istorice propuse; predominarea elementului figurativ în arta basarabească și sovietică și apariția viziunilor abstracte în arta graficii de șevalet în ultimul deceniu al secolului XX; cercetarea creației artiștilor plastici care au contribuit la dezvoltarea graficii de șevalet optând pentru tehnicile *stampeii*, *desenului de șevalet*, *acuarelă*, *pastel*, *guașa* și variate tehnici mixte, și tehnici de autor; selectarea și analiza operelor din repertoriul graficii de șevalet din Basarabia, RSSM și Republica Moldova din anii 1990; sistematizarea operelor studiate după principiul tematic și identificarea corelației dintre motiv și tehnicile grafice.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute prezintă un material pentru toți cei interesați de domeniul graficii naționale de șevalet. Aspectul cognitiv al studiului întemeiază utilizarea lui drept suport didactic în cadrul facultăților de profil. Beneficiari ai demersului științific pot fi istoricii și criticii de artă, profesorii și studenții instituțiilor de artă, muzeografii, colecționarii de artă, artiștii plastici ș.a.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării au fost prezentate la 12 conferințe naționale și internaționale care s-au desfășurat la Iași și Chișinău, fiind organizate de AȘM, Academia Română Filiala Iași, AMTAP și Universitatea de Arte *George Enescu* din Iași, inclusiv: *Simpozionul științific național*, AȘM, 26 aprilie 2012, comunicarea *Portretul în arta graficii de șevalet din RSSM. Anii 1950-1990*; Conferința internațională *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, AMTAP, 4 mai 2012, comunicarea *Peisajul în arta graficii de șevalet din RSSM, anii 1950-1990*; Conferința internațională *Probleme actuale ale Arheologiei, Etnografiei și Studiului Artelor*, ediția a V-a, AȘM, 22-24 mai 2013, comunicarea *Portretul în grafica de șevalet din Basarabia interbelică*; Conferința internațională *Cultura europeană între Orient și Occident – tradiție și modernitate*, Iași, 22-24 noiembrie 2013, comunicarea *The Ideals of Easel Graphic Beauty in Bessarabia*; Conferința internațională *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, AMTAP, 11 aprilie 2014, comunicarea *Peisajul în grafica de șevalet din Basarabia*; Conferința internațională *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor*, ediția a VI-a, AȘM, 22-23 mai 2014, comunicarea *Grafica de șevalet în contextul artelor plastice (1945-1990)*;

Conferința internațională *Național și universal în arta și educația europeană*, Iași, 20-22 noiembrie 2014, comunicarea *Easel Graphic Within the Context of the Fine Arts from Bessarabia (1887-1940)*; Conferința internațională *Probleme actuale ale arheologiei, etnologiei și studiului artelor*, ediția a VII-a, AȘM, 26-28 mai 2015, comunicarea *Particularitățile graficii de șevalet din Republica Moldova din anii 1990*; Conferința internațională *Creativitate și Personalitate. Manifestări creative în societate și educație*, ediția VII-a, Iași, 20 mai, 2016, comunicarea *Grafica de șevalet din Republica Moldova din anii 1990*; Conferința internațională *Patrimoniul Cultural: Cercetare, valorificare, promovare*, ediția a VIII-a, AȘM, 31 mai-2 iunie, 2016, comunicarea *Compoziția tematică în grafica de șevalet. Anii 1980-1990*; Conferința științifică internațională a AMTAP *Învățământul artistic – dimensiuni culturale*, Chișinău, 7 aprilie, 2017, comunicarea *Evoluția naturii statice în grafica națională din secolul al XX-lea ș.a.* Totodată, o parte din rezultatele științifice au fost publicate în 15 articole științifice care au apărut în reviste și culegeri de materiale științifice, editate în țară și peste hotare, cu volumul total de 5,7 coli de autor.

Volumul și structura tezei. Lucrarea cuprinde 147 pagini de text de bază (până la Bibliografie), 3 anexe și este structurată în: Adnotări în limbile română, engleză și rusă, Introducere, trei capitole structurate în subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 281 titluri, Anexe; CV-ul autorului.

Cuvinte-cheie: grafică de șevalet, stampă, desen, tehnici ale gravurii, acuarelă, guașă, pastel, genurile artelor plastice.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este argumentată actualitatea și importanța cercetării graficii de șevalet din spațiul investigat în limitele temporale propuse (1887-2000). Necesitatea realizării prezentului studiu este motivată de situația lacunară a bibliografiei, care se referă la grafica de șevalet din Republica Moldova și lipsa unui studiu fundamental al domeniului vizat. Sunt stabilite scopul și obiectivele tezei, fiind elucidat suportul metodologic și teoretico-științific al lucrării, precum și noutatea și originalitatea științifică. Sunt consemnate importanța teoretică, implementarea rezultatelor științifice și valoarea aplicativă, aprobarea rezultatelor tezei, precum și sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul I – Grafica de șevalet. Caracteristici și particularități specifice în cadrul artelor plastice – propune o incursiune în istoria apariției termenului și a tehnicilor specifice graficii de șevalet. Totodată, acest compartiment oferă o analiză detaliată a materialului științific la tema tezei: articole, monografii, albume, cataloage ș.a., publicate în țară și peste hotare, dar și o analiză comparativă a situației existente în domeniul graficii de șevalet, realizată în baza studiului literaturii de specialitate.

În paragraful 1.1. **Incursiune în arta graficii de șevalet** este definit obiectul de studiu al tezei și stabilit locul graficii de șevalet în contextul artelor plastice. Sunt analizate particularitățile tehnice ale graficii de șevalet, fiind relevați termenii generici specifici, cum ar fi: *arta de șevalet, grafica, stampa, gravura, xilogravura, linogravura, gravura incizată, acvaforte, acvatinta, mezzo-tinto, litografia, desenul* și tehnicile comune pentru domeniul graficii și picturii: *acuarelă, guașă, pastel și monotip*, dar și diverse *tehnici mixte*. Pentru a stabili identitatea grafică a tehnicilor respective, autorul a apelat la opinia cercetătorilor consacrați, cum ar fi Galina Elșevskaia [61], Ian Chilvers [48] și Alexander Melik-Pașayev [64]. Cercetarea terminologiei în istoriografia de specialitate dezvăluie caracterul complex al domeniului *grafic*, care prezintă o categorie largă și oarecum vag definită [38, p. 144]. Totuși, caracterul liniar, aspectul monocrom și suportul tradițional de hârtie prezintă trăsături definitorii ale graficii. Cu toate acestea, pe parcursul evoluției sale arta graficii a fost influențată de pictură și a tins să redea apanajul acesteia - lumina și umbra, culoarea proprie obiectului, perspectiva – ceea ce a contribuit la apariția unor neclarități privind clasificarea tehnicilor pe suport de hârtie ca acuarela, pastelul și guașa. Unii autori consideră că aceste tehnici aparțin picturii, pe când alții susțin că acestea fac parte din domeniul graficii. În acest sens, remarcăm că grafica dispune de o varietate impresionantă de tehnici și mijloace plastice. De-a

lungul evoluției sale grafica a cuprins tehnici monocrome și policrome, a experimentat cu forme liniare plate, dar și cu efectele spațiale, și a înglobat constant tehnici și expresii plastice noi ca litografia, gravură pe materiale plastice, serigrafia, fotogravura sau heliogravura, grafica digitală ș.a. [52].

Sistematizarea și descrierea tehnicilor specifice graficii de șevalet a ținut cont de clasificarea și ordinea istorică a apariției acestora, dar și de prezența tehnicilor în arta grafică moldovenească. *Xilogravura* a fost identificată printre cele mai vechi tehnici ale gravurii. Aceasta a fost utilizată inițial în grafica de carte, iar ulterior și în grafica de șevalet [37]. Grație calităților sale distincte ca modulație și claritate, reliefarea contrastelor și accentuarea detaliilor, xilogravura a fost îndrăgită de plasticienii Pavel Șillingovski, Theodor Kiriacoff, Moisey Kogan, Leonid Beleaev, Grigore Fiurer, Leonid Grigorașenco, Victor Ivanov, Igor Nifașev, Simion Zamșa și plasticienele Nina Arbore, Elisabeth Ivanovschi și Elena Karacențev.

O tehnică înrudită cu *xilogravura* este *linogravura*, mai ușoară în execuție, mai avantajoasă, aceasta a devenit foarte populară în grafica națională, fiind practică de plasticienii Gheorghe Ceglocoff, Pavel Piscariov, Anatol Vulpe, Ilie Bogdesco, Aurel David, Ghenadii Zâcov, Emil Childescu, Victor Coval, Vasile Cojocar, Valentin Coreachin ș.a..

Printre cele mai complicate tehnici se numără *gravura incizată*, *gravura în dălțiță* sau *gravura clasică*. Cu toate că necesită un volum de muncă semnificativ gravura pe metal permite obținerea unor hașuri de orice dimensiuni și în orice direcție, ceea ce oferă infinit mai multe posibilități în redarea volumului, clarobscurului și a perspectivei [62]. În Republica Moldova tehnica gravurii incizate poate fi întâlnită în creația plasticianului Ilie Bogdesco.

Placa de metal, atât de dificil de prelucrat prin gravare mecanică, a fost supusă corodării chimice mult mai ușoare și flexibile obținându-se tehnici precum *acvaforte* și *acvatinta*, acestea sunt prezente în creația artistei Nina Arbore și în lucrările grafice ale plasticienilor Șneer Cogan, Boris Nesvedov, Pavel Șillingovski, Moisey Kogan, Ilie Bogdesco, Gheorghe Vrabie, Victor Ivanov, Petru Țurcan, Alexei Colâbneac, Ion Tăbârță și Eduard Usov.

Spre deosebire de tehnicile sus-numite, care aparțin indiscutabil gravurii, situația *litografiei*, *serigrafiei* și *monotipiei* în literatura de specialitate este destul de controversată. Unii autori consideră că tiparul plan nu face parte din domeniul gravurii, deoarece nu presupune gravarea, incizarea imaginii [65, p 38-39], pe când alții susțin că la nivel fizic al existenței și exprimării sale, pornind de la principiul de multiplicare, există gravura în relief, gravura în adâncime și gravura

plană [37, p. 12]. Astfel, această formulare induce că acestea prezintă tehnici ale gravurii. Amintim că gravura plană include asemenea tehnici ca *litografia*, iar în unele cazuri *serigrafia* și *monotipul*. O serie de autori, precum E. Levitin [62, p. 18], Alexander Melik-Pașayev [64, p. 168], Amelia Pavel [18, p. 207], Andrei Gončearov [15, p. 43] și Florin Stoiciu [37, p. 32], clasifică litografia drept o tehnică a gravurii. Totuși, aferente gravurii sau parte a acesteia, tehnicile litografiei, serigrafiei și monotipului fac parte din stampă, și pot fi admirate în creația plasticienilor Pavel Șillingovski, Dumitru Savastin, Victor Cuzmenco, Ion Cavarnali ș.a.

În continuare, am descris tehnicile aferente gravurii, cum ar fi desenul, acuarela, guașa și pastelul, remarcând caracterul universal al desenului prezent în creația artiștilor citați, dar și predilecția spre pastel, guașă și acuarelă în creația lui Auguste Baillayre, Elena Barlo, Joseph Broștein, Grigore Fiurer, Elisabeth Ivanovschi, Pavel Șillingovski, Eugenia Maleșevschi, Rostislav Ocușco, Eugenia Gamburd, Ada Zevin și Vladimir Palamarcu.

În paragraful 1.2 **Abordarea graficii de șevalet în istoriografia națională și europeană** sunt trecute în revistă monografiile, albumele și alte publicații relevante pentru domeniul graficii de șevalet. Se propune o analiză amplă a situației în domeniul graficii de șevalet din Republica Moldova în procesul de evoluție al acestui gen. În cadrul unei analize comparative, a fost determinată corelația dintre arta grafică națională și cea a țărilor limitrofe – România, Ucraina, Rusia, fiind evidențiate și influențele parvenite din Europa de Vest, în special din Germania, Franța, Belgia și Italia. O contribuție esențială în studierea domeniului au avut foile grafice semnate de artiștii autohtoni, păstrate în colecțiile muzeale și private.

Un studiu exhaustiv atestă că publicațiile ce relevă situația graficii moldovenești și-au făcut apariția pe parcursul secolelor XX-XXI în Republica Moldova, România, Rusia ș.a.. Primele materiale ce oferă informații referitoare la activitatea artistică din Basarabia le găsim în periodicele și publicațiile locale: *Bessarabskaia pocita* [3], *Bessarabskaia jizni* [2], *Din trecutul nostru* [4], *Figuri contemporane din Basarabia* [12] și *Viața Basarabiei* (1933) [21]. Semnificative și vitale pentru reconstituirea situației în domeniul artelor plastice basarabene sunt cataloagele expozițiilor interbelice din Chișinău și București. Printre acestea se remarcă *Salonul: pictură, sculptură, gravură, desen și arte decorative* organizate de Societatea de Arte Frumoase din Basarabia în Chișinău [1] și cataloagele *Salonului oficial de toamnă: desen, gravură și afiș* de la București [28].

Evoluția graficii de șevalet cuprinsă între anii 1887-1944 poate fi urmărită în contextul artelor plastice din Basarabia din studiile semnate de cercetătorii Tudor Stăvilă [31, 32; 33; 35],

Vasile Florea [13], Amelia Pavel [18; 19] și Mihai Pelin [20]. O informație mai curând de natură ilustrativă o putem găsi în volumele publicate de MNAR - *Cabinetul de desen și gravuri* [23; 24], acestea conțin imaginile lucrărilor grafice create de artiștii plastici basarabeni.

În RSSM apar un șir de ediții consacrate graficii sovietice lucrate de Kir Rodnin [70] și Dmitrii Golțov [57; 58; 59]. Un material vast prezintă cataloagele expozițiilor republicane: *Prima expoziție republicană de stampă* [71], *A doua expoziție republicană de stampă* din 1970 [55], *Prima expoziție republicană de desen* [69], *Prima expoziție republicană de acuarelă* [68], *Expoziția de afiș, grafică de carte și grafică de șevalet 1946-1951* [56], precum și al expozițiilor unionale: *Expoziția unională de grafică de șevalet* [67], *Expoziția unională de desen* [66; 53], *Expoziție unională - desenul de șevalet în arta sovietică* [50], *Expoziția unională de acuarelă* [72] și *Expoziție unională de stampă* [54].

Urmărind aspectul istoriografic al surselor apărute în perioada sovietică, constatăm, că informația referitoare la grafica de șevalet este destul de fragmentară, deseori se face doar o trecere în revistă a lucrărilor de grafică de șevalet, tehnica și/sau numele autorilor.

Printre studiile apărute recent semnalăm publicațiile semnate de Ludmila Toma [44], Larisa Noroc [17], Gheorghe Vida [45], Tudor Braga [6], Ioana Vlasiu [46] și Eleonora Brigalda-Barbas [8]. Sunt relevante articolele din revista *Arta* semnate de Tudor Stăvilă [36; 34], Ludmila Toma [41; 40], Victoria Rocaciuc [26; 27], Tatiana Rașchitor [78; 79; 80; 82] ș.a.. Aceștia li se alătură articolele apărute în revista *Atelier* semnate de Alexandra Titu [39], Sofia Boberneagă [5], revista *Contrafort* și alte ziare și ediții periodice [22], cataloage expoziționale și albume despre arta contemporană [16; 30].

Totodată, sunt punctate rezultatele analizei materialului științific ce reflectă analiza situației graficii de șevalet din România, Rusia, Ucraina, Europa și SUA.

Scopul lucrării *Grafica de șevalet din Republica Moldova* constă în relevarea unei viziuni complexe a evoluției graficii de șevalet în domeniul artelor plastice din Basarabia, RSSM și Republica Moldova.

În paragraful 1.3, **Concluzii la Capitolul I**, a fost realizată o succintă generalizare a informației din subcapitolele precedente.

Capitolul II – Grafica de șevalet din Basarabia. Anii 1887-1944 – este constituit din trei subcapitole și are drept subiect geneza și evoluția artei grafice de șevalet pe teritoriul Basarabiei,

până la constituirea RSSM. În acest compartiment sunt analizate aspectele stilistice, plastice, tehnice, tematice și morfologice ale graficii de șevalet din Basarabia.

Paragraful 2.1, intitulat *Trăsături generale și cele specifice ale graficii de șevalet din Basarabia*, prezintă ambianța artistică și etapele distincte ale evoluției artelor grafice în contextul constituirii artelor plastice moderne din Basarabia. Un rol decisiv pentru apariția artei laice l-a jucat crearea primei instituții de instruire artistică din Basarabia, *Școala de desen* (1887), și constituirea *Societății amatorilor de Arte Frumoase din Basarabia* (1903), a căror activitate a animat climatul artistic autohton.

Din punct de vedere stilistic, grafica basarabească a fost contaminată de tendințele de sorginte vestică, cum ar fi *postimpresionismul* și *Art Nouveau*, dar și de influențe estice promovate de asociația artistică *Peredvijnici (Itinerați)*, *Mir iskusstva (Lumea artei)* și *Bubnovâi valet (Valetul de caro)*. Aceste tendințe pot fi urmărite în creația pictoriței Eugenia Maleșvschi și în operele semnate de plasticienii Pavel Șillingovski, Auguste Baillayre, Șneer Cogan, Grigore Fiurer, Gheorghe Ceglokoff, Theodor Kiriacoff, Moisey Kogan și Alexandru Plămădeală.

În **paragraful 2.2 – Modalități de rezolvare plastică în grafica de șevalet din Basarabia** – sunt sistematizate și analizate operele din domeniul graficii de șevalet în conformitate cu tematica abordată, fiind conturat specificul stilistic și tematic local, sub aspect comparativ cu situația graficii de șevalet din Europa. În același mod se identifică interdependența dintre motiv și tehnica abordată, dintre motiv și stilul dominant, dar și preferințele de ordin tematic existente în creația artiștilor basarabeni. Sunt supuse unei analize detaliate cele mai reprezentative opere din domeniul graficii de șevalet.

Studiul exhaustiv dezvăluie o preferință constantă pentru prezentarea chipului și siluetei umane și a naturii, mult mai rare sunt compozițiile tematice, imagini ce prezintă natura statică, genul colțuri de interior și formele zoomorfe.

Poziția distinctă a portretului dezvăluie interesul față de om și caracterul umanist al artei basarabene. Supremația cantitativă a portretului poate fi explicată prin preemțiunea acestei tradiții din arta rusă, sub influența căreia se aflau artiștii basarabeni până în anul 1918, dar și prin tradiționalismul artei plastice basarabene și ancorarea ei în curentele și stilurile europene ale secolului al XIX-lea, care au determinat apartenența ei la arta figurativă. În domeniul portretului s-au afirmat plasticienii Vladimir Ocușco, Alexandru Plămădeală, Șneer Cogan, Gheorghe Ceglokoff, Grigore Fiurer ș.a.

Genul peisajului este reflectat pe larg în creația artiștilor basarabeni Pavel Șillingovski, Șneer Cogan, Nina Arbore, Auguste Baillayre, Gheorghe Ceglokoff și Anatolie Cudinoff. În grafica basarabească locul dominant îl ocupă peisajul rural, urban și arhitectural, dar este prezent și peisajul de grădină, peisajul riveran și cel montan. Caracterul peisajelor este preponderent lirico-epic, de factură realistă. Din tehnicile gravurii cel mai des este utilizată acvaforte, linogravura și xilogravura, iar din tehnicile aferente gravurii - acuarela, litografia, guașa și desenul în creion și tuș. În perioada basarabească interesul maxim pentru acest gen a fost atins în deceniul patru al secolului XX, când a avut loc suprapunerea creației artiștilor din prima generație cu cea din a doua generație.

Un rol preponderent cognitiv și formativ în grafica națională îl ocupă studiul corpului uman. Operele lui Moisey Kogan, Alexandru Plămădeală, Theodor Kiriacoff, Auguste Baillayre, ale Miliței Petrașcu și Eugeniei Maleșevschi dezvăluie un interes stabil pentru acest motiv, oferindu-ne o largă interpretare stilistică și plastică.

Semnălăm că în perioada citată natura statică este caracteristică mai curând domeniului picturii decât cel al graficii. Iar dominarea aspectului cromatic sugerează că evoluția acestui gen în domeniul graficii este strâns legată și descinde din pictură. În acest context sunt reprezentative foile grafice semnate de Auguste Baillayre, Tania Baillayre, Nina Arbore, Theodor Kiriacoff, Elisabeth Ivanovschi și Boris Nesvedov.

Compozițiile tematice din arta graficii de șevalet din Basarabia din perioada 1887-1940 este formată preponderent din scena de gen. În această direcție au manifestat interes Gheorghe Ceglokoff, Theodor Kiriacoff, Nina Arbore, Moisey Gamburd și Anatol Vulpe. O bună parte a lucrărilor grafice reprezintă desene pregătitoare pentru picturi și sculpturi, astfel sunt lucrările grafice semnate de artiste Eugenia Maleșevschi și Milița Petrașcu.

Paragraful 2.3, Concluzii la Capitolul II, oferă o sinteză și o generalizare a situației graficii de șevalet din spațiul basarabean.

Capitolul III – Grafica de șevalet din RSSM și Republica Moldova. Anii 1944-2000 – este axat pe cercetarea evoluției graficii de șevalet în perioada postbelică din RSSM și Republica Moldova.

Paragraful 3.1. – Caracteristici și particularități ale graficii de șevalet din RSSM – identifică locul și rolul artei graficii de șevalet în contextul artei plastice din RSSM. Sunt relevate particularitățile specifice ale evoluției graficii de șevalet, remarcându-se impactul metodei realismului socialist, influența factorilor politici, sociali și culturali, dar și fluctuațiile stilistice

minore, ca tendințele decorative din anii 1960 și viziunile novatoare, marcate de transcendență ale anilor 1980.

Nucleul artistic al acestei perioade a fost constituit de graficieni de formație diversă, a căror creație însuma chintesența școlilor de artă din Sankt-Petersburg, Moscova, Kiev, Lvov, Harkov și Minsk. Acest fapt a contribuit la uniformizarea artistică la nivel unional și anihilarea trăsăturilor stilistice și plastice locale. Expozițiile generice unionale [53; 54] ilustrează plenar tendințele comune ale artei socialiste.

Din 1944, Școala de Arte Plastice *Ilia Repin* deține monopol asupra învățământului artistic autohton. Situația din domeniul instruirii artistice din RSSM se schimbă odată cu fondarea s Școlii Republicane de Arte Plastice (1969), a Facultății de Arte Plastice în cadrul Universității Pedagogice de Stat *Ion Creangă* (1979) și a Institutului de Stat al Artelor (1984), actualmente Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. Aceste instituții au altoit o cultură grafică elevată pregătind profesioniști în domeniu. Însă rodul acestor eforturi a fost resimțit mult mai târziu, odată cu maturizarea unei generații de artiști, fiind relevat în creația graficienilor Gheorghe Diaconu, Vasile Sitari, Alexandru Ermurache, Vladimir Filatov ș.a.

La dezvoltarea graficii de șevalet din anii '40–'50 au contribuit plasticieni de diverse formații. Printre aceștia se remarcă Rostislav Ocușco, Vladimir Moțcaniuc, Evghenii Merega, Victor Ivanov [57, p. 3], Grigore Fiurer, Boris Nesvedov, Petru Țurcan, Iacob Averbuh, Leonid Grigorașenco și Ilie Bogdesco [56; 59]. Un rol marcant l-a jucat graficianul Leonid Beleaeu, acesta a activat în Chișinău între anii 1959-1974.

Anii '60 s-au dovedit a fi foarte prolifici în noi talente creatoare care au îmbogățit atmosfera artistică autohtonă. În acest deceniu au debutat graficieni Gheorghe Vrabie [75], Stepan Tuhari [57, p. 86], Leonid Nichitin [75], Ion Tăbârță [57, p. 84], Vasile Cojocaru [57, p. 60], Valentin Coreachin [57, p. 65], Gheorghe Guzun [57, p. 44], Emil Childescu [57, p. 55], Semion Solonari [57, p. 83], Filimon Hămuraru [57, p. 91], Boris Poleacov [57, p. 80], Alexei Colâbneac [57, p. 62], Vladimir Lavrenov [57, p. 69] și African Usov [57, p. 89]. La evoluția artelor plastice au contribuit și operele grafice ale pictorilor Aurel David, Gheorghe Munteanu și ale pictorițelor Elena Bontea, Inessa Țăpin și Ludmila Țoncev.

Domeniul graficii de șevalet din anii '70 a fost înmprospătat de creația plasticienilor Ion Sfeclă [74], Victor Cuzmenco [74], Eudochia Zavtur [74], Natalia Coreachin, Ion Cavarnali, Simion

Gamurari, Nina Șibaeva, Arcadie Antoseac, Pavel Gromov, Miriam Gamburd și Alexandr Grigorașenco.

În cadrul graficii de șevalet se atestă rolul dominant al compozițiilor tematice, care sunt urmate de peisaj și portret, pe când natura statică rămâne cu precădere în problematica acuareliștilor, iar nudului îi este rezervat un spațiu modest, instructiv.

În **paragraful 3.2**, intitulat *Expresii ale limbajului plastic în grafica de șevalet din perioada sovietică. Anii 1944-1991*, sunt sistematizate și analizate operele din domeniul graficii de șevalet în conformitate cu principiile stilistice, tematice, morfologice și plastice. Se acordă o atenție sporită motivului abordat de graficieni, evoluției genurilor în grafica de șevalet și mijloacelor plastice și tehnice utilizate de artiști în tratarea diverselor subiecte. Se remarcă aportul graficienilor Gheorghe Vrabie, Ilie Bogdesco, Alexei Colâbneac, Dmitrii Savastin și Victor Cuzmenco.

Studiul efectuat a constatat că plasticienii din RSSM au pledat constant pentru genul portretului, peisajului și compoziția tematică. În creația plasticienilor non-conformiști chipul uman și imaginea naturii prezintă subiecte evazive, de natură contemplativă. Interesul față de înfățișarea contemporanilor au manifestat artiștii plastici Rostislav Ocușco, Ada Zevin, Leonid Grigorașenco, Ilie Bogdesco, Evgheni Merega, Leonid Beleaeu, Stepan Tuhari, Ion Tăbârță, Alexei Colâbneac și Dmitrii Savastin. Devotamentul manifestat față de imaginea plaiului natal se regăsește în creația grafică a artiștilor plastici Victor Ivanov, Ghenadii Zâkov, Emil Childescu, Vasile Cojocaru, Eleonora Romanescu și Gheorghe Vrabie.

Compozițiile tematice create în perioada sovietică au un profund caracter angajat. A fost realizată o selecție riguroasă a foilor grafice, analizându-se doar opere cu motive universale și valori perene, eliminându-se operele în care aspectul ideologic prevalează asupra celui plastic. Un argument în favoarea acestei selecții prezintă faptul că compozițiile angajate au fost analizate desfășurat în monografiile de epocă. Printre motivele selectate spre analiză se găsesc foile grafice ce abordează sărbătorile și tradițiile naționale, cultul maternității și fertilității. Lucrările pătrunse de specificul etnic și decorativism sunt prezente în creația artiștilor Gheorghe Guzun, Vladimir Lavrenov, Igor Vieru, Emil Childescu, Victor Coval, Leonid Pincevski, Eduard Medvedev, Dmitrii Savastin, Iacob Averbuh, Stepan Tuhari, Eduard Usov și Igor Vieru.

Alte motive din perioada vizată identificate de autor sunt: sportul; muzica; îndeletnicirile populare, precum țesutul, olăritul și viața cotidiană a oamenilor de la țară; stări contemplative, dialoguri, amintiri de factură melancolică; momente glorioase din istoria națională.

Situația altor genuri era destul de modestă. Astfel, natura statică și nudul sunt valorificate doar ca genuri de natură didactică, formativă, ce permit studierea naturii. Dacă nudul a dispărut definitiv din spațiul expozițional, fiind perceput ca un mijloc de studiu al corpului uman și al structurii anatomice a acestuia, natura statică realizată în tehnicile grafice s-a bucurat de atenția artiștilor Ada Zevin, Leonid Grigorașenco, Vasile Movileanu, Nina Șibaeva, Alexandr Grigorașenco și Ion Sfecă.

Paragraful 3.3. – *Aspecte ale evoluției graficii de șevalet din Republica Moldova. Anii 1991-2000* – elucidează transformările ambianței artistice din primul deceniu post sovietic, propunând analiza trăsăturilor stilistice, tehnice, tematice și conceptuale ale graficii de șevalet. Odată cu prăbușirea dogmelor comuniste, spațiul plastic a dobândit un caracter eterogen. În grafica de șevalet pătrund influențe postmoderne, apar compoziții abstracte, tehnici novatoare, mijloace plastice inedite. La evoluția graficii de șevalet din anii 1990 au contribuit două generații de artiști – una veche, ancorată în tradițiile artei figurative, reprezentată de plasticienii Leonid Grigorașenco și Emil Childescu, și cealaltă tânără, orientată spre contemporaneitate și artă nonfigurativă, exponenții căreia sunt graficienii Tudor Fabian, Elena Karacencev, Simion Zamșa, Alexandru Ermurache, Elena Garștea și Vladimir Melnic.

În primul deceniu post sovietic își păstrează popularitate astfel de tehnici ale gravurii ca: linogravura, linogravura color, acvaforte, acvaforte color și xilogravura, acestea sunt practicate de graficienii Valentin Coreachin, Emil Childescu, Ion Tăbârță, Olga Guțu, Gheorghe Diaconu, Valeriu Herța, Elena Karacencev și Tudor Fabian. Totuși, repertoriul graficii de șevalet a anilor '90 abundă în opere realizate în tehnica acuarelei, pastel, desen de șevalet și tehnici mixte create de plasticieni ca Ion Sfecă, Leonid Grigorașenco, Ada Zevin, Elena Bontea, Vasile Movileanu, Alexandru Macovei, Grigorii Bosenko, Vladimir Smirnov și Arcadie Antoseac.

În perioada vizată, genul predilect al artiștilor plastici devine peisajul, acesta este urmat de compoziția tematică, natura statică și portret. De asemenea, autorul semnalează o revalorificare a nudului, care spre deosebire de perioada sovietică capătă o conotație erotică, încetând de a mai fi o simplă exersare de natură didactică.

Totuși, cele mai semnificative schimbări, de ordin tehnic, stilistic și conceptual, s-au produs în cadrul compozițiilor tematice; subiectele acesteia s-au diversificat considerabil grație libertății de creație. Printre cele mai semnificative inovații se numără triumful artei abstracte, nonfigurative, care însoțită de deturnarea valorilor și viziunea artistică subiectivă a generat apariția unor opere grafice

inedite. Compozițiile abstracte, deseori, capătă un aspect decorativ, stilizat și conceptual. O altă direcție, lansată în cadrul artei figurative, explorează subiecte religioase și mistice, marcate de transcendență și simbolism, teme tabu în timpul epocii ateiste.

Diminuarea impresionantă a importanței portretului grafic în raport cu perioadele anterioare – Basarabia și RSSM – poate fi interpretată ca o criză spirituală. Artiștii plastici se confruntau cu greutăți de ordin social și economic, ce au rezultat din perioada de tranziție de la sistemul comunist la cel capitalist. Întronarea libertății creatoare, ca urmare a dispariției dictaturii totalitariste, și noile circumstanțe au dictat necesitatea creării unei noi paradigme. În această situație, o parte din artiștii evadează din cotidianul figurativ explorând tărâmul imaginarului marcat de forme abstracte.

Ultimul compartiment prezintă concluzii și generalizări la capitolul III.

Urmează concluziile și recomandările care au rezultat din studiul efectuat referitor la evoluția graficii de șevalet din Republica Moldova. Acestea sunt urmate de compartimentul *Bibliografie*, alcătuit din 281 de titluri și 3 anexe, care includ reproduceri ale operelor grafice reprezentative pentru perioada basarabeană, sovietică și primul deceniu post sovietic.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea științifică efectuată în domeniul graficii de șevalet a urmărit realizarea unui studiu sistemic al evoluției graficii de șevalet în domeniul artelor plastice moderne și contemporane din Moldova pe parcursul secolului XX. Analiza și prelucrarea materialului bibliografic și al operelor grafice de șevalet din repertoriul artei naționale generează o serie de concluzii cu referire la acest subiect.

1. Distingem trei perioade istorice care au marcat la nivel stilistic și tematic evoluția graficii de șevalet din teritoriul dintre Prut și Nistru. În prima etapă, încadrată între 1887-1944, are loc întemeierea și consolidarea școlii basarabene de arte plastice, fapt ce contribuie la apariția și dezvoltarea graficii de șevalet de factură laică [77, p. 216]. Cea de-a doua etapă, cuprinsă între 1944-1991, prezintă transformările de stil a graficii de șevalet din RSSM, ce se află sub semnul ideologiei proletcultiste, care încearcă ralierea graficii naționale la acea unională [80]. Odată cu declararea suveranității și independenței, în anii 1991-2000, se lansează o nouă etapă marcată de noile căutări tematice, stilistice și tehnice, se valorifică individualitatea și originalitatea actului de creație [83, p. 235].
2. Semnalăm existența unei legături inerente între grafica de șevalet și pictura de șevalet la nivel tematic și de stil. Astfel, în perioada basarabeană, grafica de șevalet, ca și pictura de șevalet, la capitolul stil oscilează între realism, postimpresionism și unele aspecte ale *Art Nouveau* și ale expresionismului. Aceste preferințe de stil condiționează predilecția pentru peisaj, portret, nud și compoziția tematică, mai rare fiind operele grafice ce reprezintă natura statică, interiorul și genul animalier [77, p. 218]. În perioada sovietică grafica de șevalet se supune principiilor manierei realismului socialist, cunoscând fluctuații de stil doar în creația artiștilor individuali [80, p. 168]. Încurajate de politicile de partid, compozițiile tematice, devin cele mai populare subiecte abordate de graficieni, urmate de peisaj și portret, foarte rar sunt reprezentate natura statică, figura umană nudă, interior sau genului animalier [80, p. 169]. În ultimul deceniu al secolului XX, odată cu instaurarea unei depline libertăți de creație, diapazonul stilistic se lărgeste considerabil, însumând orientări tradiționale realiste, căutări marcate de transcendență, simbolism și erotism, cât și mijloace de expresie proprie artei abstracte [82, p. 143]. Asistăm, în anii 1990, la emanciparea nudului, declinul portretului și învigorarea interesului pentru natură statică, compozițiile tematice și peisajul continuă să se dezvolte vertiginos.

3. Expresii ale limbajului plastic în grafica de șevalet, din perioadele studiate, sunt variate. Plasticienii apelează la mijloacele pur grafice ca linia, hașuri și grafism, dar și la cele picturale ca culoarea, pata și redarea spațiului plastic. După anii 1960, la capitolul tehnic, se realizează un salt calitativ și cantitativ, ce se datorează numărului crescând de graficieni de formație și apariției tehnicilor grafice ca litografie color, auto litografie, acvaforte color, mezzo-tinto ș.a., culminând în anii 1990 cu triumful tehnicilor de autor și tehnicilor mixte. Tehnicile precum linogravura și acvaforte color se dezvoltă vertiginos grație graficienilor Evghenii Merega, Stepan Tuhari, Victor Coval, Ghenadii Zâkov, Alexei Colâbneac și Ilie Bogdesco [80, p. 169]. Predilecția spre culoare a fost condiționată de caracterul multidirecțional al activității artistice. Artiștii care activau în domeniul picturii au apelat la limbajul graficii de șevalet, contribuind la polivalența acesteia. Mai mult decât atât, observăm un proces bidirecțional începând cu anii 1960 – pictorii, ca Igor Vieru, Aurel David, Eleonora Romanescu, Ada Zevin, Vasile Cojocaru, s-au lansat în domeniul graficii, iar din anii 1990 unii graficieni, ca Ion Sfeclă, Eudochia Zavtur, Emil Childescu, Victor Cuzmenco, Simion Zamșa și Vasile Sitari, s-au reorientat către pictura de șevalet. Însă creația unor graficieni, precum Leonid Beleaev, Gheorghe Vrabie și Victor Ivanov, rămâne fidelă grafismului pur.
4. Reliefând repertoriul graficii de șevalet, am identificat artiștii care s-au remarcat în domeniul vizat, iar analiza detaliată a operelor reprezentative a scos la iveală specificul fiecărui artist în parte. În contextul artei basarabene la capitolul stiluri se remarcă lucrările îndrăznețe semnate de Teodor Kiriacoff, Nina Arbore și Milița Petrașcu, performanțele tehnice au fost atinse de artiștii Șneer Cogan și Gheorghe Ceglocoff, dar și în creația artiștilor înstrăinați ca Pavel Șillingovski și Moissey Kogan [77]. În perioada sovietică se evidențiază virtuozitatea tehnică și grafismul excelent specific graficienilor Leonid Beleaev, Ilie Bogdesco, Gheorghe Vrabie și Alexei Colâbneac. Pentru anii 1970-1980 este novatoare abordarea vizionară, transcendentă în creația lui Victor Cuzmenco, Nina Danilișin și Igor Liberman, iar în anii 1990 – compozițiile conceptuale cu propensiunea spre abstracție semnate de Simion Zamșa, Elena Karacentev și Elena Garștea, limbajul expresiv al compozițiilor realizate de Gheorghe Diaconu și inovațiile tehnice introduse de Tudor Fabian și Alexandru Ermurache [82, p. 144].

Recomandări. Cercetările efectuate de noi pe marginea acestui subiect demonstrează posibilitatea de aducere în circuitul științific a noi date relevante cu referire la istoria graficii de șevalet din Republica Moldova, din care considerente este recomandabilă:

- continuarea investigației tematicii date prin teze de doctorat;
- extinderea temporală a tematicii de cercetare în segmentele cronologice de după 2000;
- editarea monografiilor, albumelor și cataloagelor care reflectă creația graficienilor notorii din Republica Moldova;
- publicarea monografiilor și albumelor ample care ilustrează colecții grafice ale MNAM, ANRM, BNRM și colecții particulare;
- popularizarea domeniului graficii de șevalet prin intermediul expozițiilor, concursurilor, bienalelor de grafică, atelierelor de lucru, hub-urilor și mass-mediei;
- promovarea graficii de șevalet în plan național și internațional prin susținerea materială și financiară a graficienilor autohtoni.
- racordarea spațiilor expoziționale și fondurilor muzeale din Republica Moldova la standarde moderne, în vederea conservării și protejării foilor grafice de umiditate, de variații termice și de razele solare incidente.

BIBLIOGRAFIE

În limba română:

1. Al X-lea Salon: Pictură, sculptură, desen, gravură și arta decorativă. Chișinău: Sala festivă a primăriei Municipiului Chișinău, 1938. 32 p.
2. Bessarabskaia jizni. 1906/22 aprilie, nr. 104, vezi și: Bessarabskaia jizni 1906/3 mai, nr. 105; 26 mai, nr. 106; 10 iunie, nr. 111. Chișinău.
3. Bessarabskaia pocita, 1926/14 mai, nr. 1347; vezi și Bessarabskaia pocita, 1936/17 aprilie, nr. 4847. Chișinău.
4. Bezveconnâi G. Femeia în artă. În: Din trecutul nostru: Femeia basarabeană, 1934, nr. 11-12, p. 54-57.
5. Boberneagă S. Alexandru Macovei. În: Atelier 1-2, 1999, Chișinău. 52 p.
6. Braga T. Alexandru Plămădeală. Chișinău: ARC, 2004, 93 p.
7. Brigalda-Barbas E. Igor Vieru. Chișinău: ARC, 2006. 96 p.
8. Brigalda-Barbas E. Pavel Șillingovski. Chișinău: ARC, 2004. 93 p.
9. Calășnicov I. Leonid Grigorașenco. Chișinău: ARC, 2006. 95 p.
10. Ciobanu C. Valentina Rusu-Ciobanu. Chișinău: ARC, 2004. 151 p.
11. Cios I. ș.a. Dicționar de artă, forme, tehnici, stiluri artistice. A-M. București: Meridiane, 1995. 294 p.
12. Dunăreanu N. Figuri contemporane din Basarabia. Chișinău: ARPID. 1939. 159 p.
13. Florea V. Istoria artei românești. București-Chișinău: Litera Internațional, 2007. 807 p.
14. Florescu E. Eudochia Zavtur. Chișinău: Cartea Moldovei, 2006. 220 p.
15. Goncearov A. Arta graficii. București: Meridiane, 1963. 134 p.
16. Mesaje de la țară. Reflecții în re: Catalog. Chișinău: Centrul Soros pentru Artă Contemporană, 1997. 77 p.
17. Noroc L. Cultura Basarabiei în perioada interbelică. Chișinău: S. n., 2011. 168 p.
18. Pavel A. Desenul românesc în prima jumătate a secolului XX. București: Meridiane, 1984. 88 p.
19. Pavel A. Pictura românească interbelică: un capitol de artă europeană. București: Meridiane, 1996. 141 p.
20. Pelin M. Deceniul prăbușirilor (1940-1950). București: Compania, 2005. 680 p. ISBN Comp-0405-02.

21. Plămădeală A. Artiști plastici basarabeni: un scurt istoric. În: Viața Basarabiei, 1933, nr. 11, p. 47-55.
22. Popușoi L. Eugen Sterpu, moldoveanul care a devenit un reper pentru arta plastică contemporană din Estonia. În: Flux, 2012, Nr. 201235.
23. Repertoriul graficii românești din secolul al XX-lea. Vol. I. A-C. București: S.n., 1978. 443 p.
24. Repertoriul graficii românești din secolul al XX-lea. Vol. V. P : Pallos Jutta - Pucă Florin. București: Arti Grafice Giacone S.A., 1998. 302 p.
25. Rocaciuc V. Artele plastice din Republica Moldova în contextul sociocultural al anilor 1940-2000. Chișinău: Atelier, 2011. 274 p.
26. Rocaciuc V. Grafica moldovenească în perioada postbelică. În: Arta, 2010, p. 89-98.
27. Rocaciuc V. Grafica și pictura lui Arcadie Antoseac (Oskar Adin). În: Arta, 2011, p.102-105.
28. Salonul de desen și gravură 1928. București: S. n., 1928. 25 p.
29. Spînu C. Emil Childescu: Grafică, pictură, evoluții și sinteze. Chișinău: Cartea Moldovei, 2005. 320 p.
30. Spînu C., Stăvilă T. Artă contemporană din Moldova. Moscova: Galart, 2013. 207 p.
31. Stăvilă T. Arta Plastică Modernă din Basarabia. 1887-1940. Chișinău: Știința, 2000. 159 p.
32. Stăvilă T. August Baillayre. Chișinău: ARC, 2004. 92 p.
33. Stăvilă T. Eugenia Maleșevski. Chișinău: ARC, 2003. 88 p.
34. Stăvilă T. Gravorul Gheorghe Ceglocoff. Arta, 2008, p. 72-89.
35. Stăvilă T. Theodor Kiriacooff. Chișinău: ARC, 2006. 78 p.
36. Stăvilă T. Pavel Piscariov și Șneer Cogan: între peredvijnici, expresionism și Art Nouveau. În: Arta, 2010, p. 46-57.
37. Stoiciu F. Tehnici și maniere în gravură. Iași: Polirom, 2010. 252 p.
38. Șușală I., Bărbulescu O. Dicționar de artă, termeni de atelier. București: Sigma, 1993. 302 p.
39. Titu A. Premisele neotraditionalismului - imagine și sacralitate. În: Atelier, 1999, nr. 1-2, p. 14-18.
40. Toma L. Acuarela în arta plastică moldovenească (anii 1940 – începutul anilor 2000). În: Arta, 2015, p.102-107.
41. Toma L. Acuarelele Adei Zenin. În: Arta, 2001, p. 115-117.
42. Toma L. Eugenia Gamburd. Israel: Muzeul Național de Artă al Moldovei, 2007. 143 p.

43. Toma L. Mihail Grecu. Chişinău: ARC, 2006. 112 p.
44. Toma L. Moisey Gamburd. Chişinău: National Art Museum of the Republic of Moldova, 1998. 160 p.
45. Vida G. Nina Arbore. Chişinău: ARC, 2010. 77 p.
46. Vlasiu I. Miliţa Petraşcu. Chişinău: ARC, 2004. 96 p.
47. Vrabie G. Aurel David: timpul, artistul şi opera. Chişinău: Cartea Moldovei, 2004. 115 p.

În limba engleză:

48. Chilvers I. Dictionary of Art and Artists, Oxford. New York: Oxford university press, 1990. 517 p.
49. Reynolds G. A concise history of watercolors. New York: Thames and Hudson, 1988. 216 p.

În limba rusă:

50. Агамирова А., Глуховская Р. Советский станковый рисунок: Первая Всесоюзная выставка. Москва: Советский художник, 1981. 275 с.
51. Акулова Р. Дмитрий Савастин. Станковая графика. Кишинёв: Тимпул, 1985. 23 с.
52. Босенко Г. По поводу компьютерной «гравюры». În: Российский экслибрисный журнал, выпуск 9, Москва, стр. 93-98.
53. Вторая всесоюзная выставка рисунка: Каталог. Москва: Советский художник, 1984. 28 с.
54. Вторая всесоюзная выставка эстампа. Киев-Москва: Советский художник, 1963. 76 с
55. Вторая республиканская выставка эстампа. Каталог. Кишинёв: Тимпул, 1970.
56. Выставка плаката, книжной и станковой графики 1946-1951: Каталог. Кишинёв: Партийное издательство ЦК КП (б) Молдавий, 1951. 29 с.
57. Гольцов Д. Д. Графики советской Молдавий. Москва: Советский художник, 1981. 96 с.
58. Гольцов Д. Д. Изобразительное Искусство Советской Молдавий. Кишинёв: Тимпул, 1987. 248 с
59. Гольцов Д. Д., Зевина А., Лившиц М., Роднин К., Чезза Л., Эльтман И. Искусство Молдавий. Кишинёв: Картя Молдовеняскэ, 1967. 314 с.
60. Гольцов Д. Д. Леонид Беляев. Кишинэу: Литература Артистикэ, 1980. 23 с.

61. Ельшевская Г. Новый альбом графики. Москва: Советский художник, 1991. 170 с. ISBN 5-269-00080-6.
62. Левитин Е. Тетрадь № 1. Очерки по истории и технике гравюры. Москва: Изобразительное искусство, 1987. с. 1- 60.
63. Лившиц М., Чезза Л. Изобразительное искусство Молдавии: Очерки. Кишинёв: Шкоала Советикэ, 1958. 227 с.
64. Мелик-Пашаев А. Современный словарь-справочник по искусству. Москва: Олимп, 2000. 816 с. ISBN 5-7390-0021-1.
65. Обухов Г. Краткий словарь терминов изобразительного искусства. Москва: Советский художник, 1961. 190 с.
66. Первая всесоюзная выставка рисунка: Каталог. Москва: Советский художник, 1976. 53 с., ил.
67. Первая всесоюзная выставка станковой графики: Каталог. Москва: Советский художник, 1987. 88 с.
68. Первая республиканская выставка акварели: Каталог. Кишинёв: Тимпул, 1982, 28 с.
69. Первая республиканская выставка рисунка: Каталог. Кишинёв: Тимпул, 1975. 29 с.
70. Роднин К. Графика Советской Молдавии. Кишинёв: Картя Молддлвеняскэ, 1963.
71. Роднин К. Первая республиканская выставка Эстампа. Каталог. Кишинэу: Молдреклама, 1966. 14 с., ил.
72. Третья всесоюзная выставка акварели. Каталог. Москва: Советский художник, 1972, 25 с., ил.

În limba ucraineană:

73. Лагутенко О. Нариси з історії української графіки ХХ століття. Київ: Грані-Т, 2007. 168 с.

Site-uri

74. <http://www.arta.md>
75. <http://www.arta.neonet.md/grafica/>

LISTA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE LA TEMA TEZEI:

76. Rașchitor T. *The ideals of easel graphic beauty in Bessarabia*. În: Review of Artistic Education. Issue no.7-8, Iași: Artes, 2014. ISSN 2069-7554. p. 208-216.
77. Rașchitor T. *Easel graphic within the context of the fine arts from Bessarabia (1887-1940)*. În: Review of Artistic Education. Issue no.9-10. Iași: Artes, 2015. ISSN 2069-7554. p. 215-223.
78. Rașchitor T. *Portretul în arta graficii de șevalet din RSSM. Anii 1950-1990*. În: Arta. Chișinău: Garamont, 2012. ISSN 1857-1042. p. 121-126.
79. Rașchitor T. *Portretul în grafica de șevalet din Basarabia interbelică*. În: Arta. Chișinău: Garomont, 2013. ISSN 1857-1050. p. 128-134.
80. Rașchitor T. *Grafica de șevalet din RSS Moldovenească în contextul artelor plastice (1945–1990)*. În: Arta. Chișinău: Garomont, 2014. ISSN 2345-1181. p. 165-174.
81. Rașchitor T. *Peisajul în cadrul graficii de șevalet din Basarabia*. În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică. Nr. 2 (22), Chișinău: Grafema Libris, 2014, p. 143-148.
82. Rașchitor T. *Compoziția tematică în grafica de șevalet. Anii 1980-1990*. În: Arta. Chișinău: Garomont, 2016, p. 142-145.
83. Rașchitor T. *Grafica de șevalet din Republica Moldova din anii 1990*. În: Creativitatea - Dimensiuni socio-filosofice. Iași: Ars Longa, 2016, p. 235-242
84. Rașchitor T. *Particularitățile limbajului plastic al compozițiilor tematice din grafica de șevalet din Republica Moldova (1990-2010)*. În: Creativitate. Tehnologie. Marketing, Simpozion Internațional. Chișinău: Bons Offices, 2017, p. 50-55.

ADNOTARE

Rașchitor Tatiana. *Grafica de șevalet din Republica Moldova*, teză de doctor în studiul artelor și culturologie. Chișinău, 2018.

Structura tezei: Introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie (281 titluri), 147 pagini de text de bază, 3 anexe.

Cuvinte-cheie: grafica de șevalet, desen, stampă, tehnici ale gravurii, acuarelă, guașă, pastel, genurile artelor plastice.

Domeniul de studiu: 651.01. Teoria și istoria artelor plastice

Scopul lucrării constă în prezentarea unei panorame exhaustive a evoluției graficii de șevalet din Republica Moldova între anii 1887-2000.

Obiectivele lucrării rezidă în:

1. Stabilirea și studierea perioadelor de dezvoltare a graficii de șevalet, precum și identificarea diferențelor existente între perioade;
2. Identificarea particularităților tehnice și plastice ale graficii de șevalet în contextul artei naționale;
3. Fixarea genurilor și tehnicilor preferențiale pentru fiecare etapă în parte a domeniului vizat;
4. Identificarea factorilor care au determinat poziția preferențială a anumitor genuri în perioade distincte;
5. Determinarea direcțiilor stilistice dominante pe parcursul evoluției graficii de șevalet;
6. Dezvăluirea contribuției personalităților marcante la dezvoltarea graficii de șevalet;
7. Analiza celor mai importante opere realizate în domeniul graficii de șevalet.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă în investigarea complexă, pe tot segmentul cronologic propus, a evoluției graficii de șevalet în cadrul artelor plastice din spațiul cultural vizat și este determinată analiza componentului tematic, specific genurilor grafice. În premieră este prezentat un tablou de sinteză a istoriei graficii de șevalet, prin analiza elementelor și trăsăturilor caracteristice în parte și per ansamblu.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în relevarea importanței graficii de șevalet în contextul artelor plastice din Basarabia, RSSM și Republica Moldova în secolul al XX-lea, fapt ce a condus la prezentarea unui cadru sistemic al evoluției graficii de șevalet reflectat prin intermediul mijloacelor teoretico-metodologice specific genurilor artelor plastice, în vederea elucidării aportului plasticienilor care au contribuit la evoluția graficii de șevalet, precum și valorificarea și punerea în circuitul științific a operelor de grafică de șevalet.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice au fost implementate prin publicarea a 15 articole științifice, contribuții la 12 conferințe naționale și internaționale axate pe problematica vizată, utilizarea informațiilor sub formă de suport didactic în domeniul istoriei și teoriei artelor la facultățile de profil, anticariate, case de licitații, colecții de artă și ghizi, precum și de către toți cei interesați de grafica de șevalet.

АННОТАЦИЯ

Рашкитор Татьяна. *Станковая графика в Республики Молдова*, диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения и культурологии. Кишинев, 2018.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография (281 наименование), 147 страниц основного текста и 3 приложениями.

Ключевые слова: станковая графика, рисунок, эстамп, гравюра, акварель, гуашь, пастель, жанры живописи.

Область исследований: 651.01. Теория и история изобразительного искусства.

Целью данной работы представляет составление комплексной панорамы эволюции станковой графики в изобразительном искусстве Республики Молдовы в период между 1887 и 2000 гг.

Задачи диссертации:

1. Установление и изучение периодов развития станковой графики, а так же выяснения различий между периодами;
2. Идентификация технических и пластических особенностей станковой графики;
3. Выявление художественных жанров и техник характерных для каждого этапа развития станковой графики;
4. Выявление факторов, которые повлияли на развитие определенных жанров данных периодов;
5. Определение доминирующих стилистических направлений в станковой графике;
6. Раскрытие вклада выдающихся личностей в развитие станковой графики;
7. Анализ наиболее значимых работ созданных в области станковой графики.

Научная новизна работы заключается в комплексном изучении эволюции станковой графики в национальном культурном пространстве, в рамках предлагаемого хронологического отрезка, и анализе тематической составляющей, характерной для жанров графики. Впервые представлена общая картина развития станковой графики, основанная на анализе составляющих элементов и характерных черт в целом и по отдельности.

Важная решенная научная задача состоит в том, что была раскрыта значимость станковой графики в контексте изобразительного искусства Бессарабии, МССР и Республики Молдова в XX веке, что привело к системному освещению эволюции станковой графики основанных на теоретических и методологических предпосылках свойственных художественным жанрам, определение вклада художников работающих в данной области, введение в научный и художественный оборот самых ценных работ.

Внедрение научных достижений. Научные материалы были представлены на 12 тематических конференциях, опубликовано 15 научных статей. Результаты исследования могут быть использованы в учебных пособиях вузов, в качестве вспомогательного материала аукционных домов, коллекции произведений искусств, экскурсоводческих гидах, и теми кто заинтересован в станковой графике.

ANNOTATION

Rașchitor Tatiana Valeri, *The easel graphic in the Republic of Moldova*, PhD thesis in the study of arts and culturology. Chișinău, 2018.

Structure of the thesis: Introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography (281 titles), 147 pages of content and 3 annexes.

Key terms: easel graphic, drawing, prints, etching techniques, watercolor, gouache, pastel, genres of arts.

The research area: 651.01. Theory and History of Fine Arts.

The purpose of this paper is to conduct a complex vision of the easel graphic evolution in the fine arts in the Republic of Moldova between 1887-2000.

The objectives of the study consists in:

1. Establishing the particularities of the researched periods through the identification of the artistic model which was at the base of their development, as well as the existing differences between the studied periods;
2. Identification of the techniques and characteristics of the easel graphic in the context of national fine arts;
3. Establishing the preferred genres and the techniques within each of the stage of the targeted field of study;
4. Identification of the factors which determined the preferred position of certain genres in specific periods;
5. Establishing the dominant stylistic directions during the evolution of the easel graphic;
6. Identification of the prolific personalities for the evolution of the easel graphic and revealing their contribution to the evolution of the national easel graphic;
7. Analysis of the most important works in the field of easel graphic.

Scientific novelty and originality of the thesis is in the comprehensive research, within the proposed chronologic segment, of the evolution of the easel graphics within the national fine arts and the analysis of the thematic component, specific to the graphic genres. It is attempted to present, for the first time, a synthesis of the easel graphic history, by identifying and analyzing the individual and overall elements and characteristics of this type of art.

Main resolved scientific problem consists in the revelation of the importance of easel graphics in the context of the plastic arts of Bessarabia, MSSR and the Republic of Moldova in the 20th century, which led to the presentation of a systemic framework of the easel graphic evolution, based on a theoretic-methodological ground, specific to fine arts genres, in order to elucidate the contribution of the artists who have contributed to the evolution of the easel graphic, as well as the emphasizing of the easel graphics value and placing the works in the scientific circuit.

The scientific results will be implemented by publishing over 15 articles, contributing to 12 national and international conferences focused on the subject, using the information as didactic support in faculties specialized in fine arts history and theory, in the field of antiques, auction houses, for art collectors and guides, as well as for any other parties interested in easel graphic.

RAȘCHITOR TATIANA

**GRAFICA DE ȘEVALET ÎN ARTELE PLASTICE DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

651.01 – TEORIA ȘI ISTORIA ARTELOR PLASTICE

**Autoreferatul tezei de doctor
în studiul artelor și culturologie**

Aprobat pentru tipar: 25 septembrie 2018

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Hârtie ofset. Tipar offset

Tirajul 100 ex.

Coli de tipar 2,5 c.a.

Comanda nr.

Tipografia